
Türk Edebiyatında Kaside

Dr. Yaşar AYDEMİR

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi

Özet: Kaside, Arapça "kasada" kökünden gelip, kelime anlamıyla "kastetmek, yönelmek, niyet etmek" demektir. Edebiyat terimi olarak, ilk beyti musarra, sonraki beyitlerin ilk mısraları serbest, ikinci mısraları ilk beyitle aynı kafiyede olan ve baştan sona aruzun aynı kalıbıyla yazılan nazım şeklinin adıdır. Bu nazım şekliyle tevhid, münacaat, naaat, medhiye, hicviye, mersiye vs. türlerinde şiirler yazılmıştır.

Kaside, nesib bölümünde işlenen konuya, redifine veya kafiyesine göre isim alır. Beyit sayısında bir sınırlama yoktur. Ortalama bir kaside 30-45 beyit arasındadır. Aruzun hemen her kalıbıyla yazılır.

Kasidenin beş ana bölümü vardır: Nesib/teşbib, maksûd, tegazzül, fahriye ve dua. Her kasidede bütün bölümlerin bulunma zorunluluğu yoktur. Kaside olabilmesi için biri maksûd olmak üzere en az iki bölümünün bulunması gerekir. Girizgah bir bölümün adı olmayıp, bölümler arası geçişi sağlayan beyit yada beyitlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kaside, tevhid, münacaat, naat, medhiye, mersiye, nesib, tegazzül, girizgah

Giriş

Kasîde, "niyet etmek, yaklaşmak, kastetmek, yönelmek" manalarında "kasada" kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Belli bir maksada yönelmeyi, bir maksada dayanılarak yapılan işi ifade eder.

bilig ♦ Yaz 2002 ♦ Sayı 22:133-168

Edebiyat terimi olarak kaside, Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında kullanılan, belirli bir maksada yönelik olarak yazılan, ortak ve yaygın nazım şekillerinden biridir. Arap Edebiyatında doğmuş, Fars Edebiyatında bazı değişikliklere uğrayarak gelişmiş ve oradan Türk Edebiyatına geçmiştir (*Keskin, 1994, 1*). Şair kasidesini, sevdiği, takdir ettiği bir kişiyi övmek, sevmediği bir kişiyi yermek (*Krenkom, 1988, 388; İpekten, 1997, 38*), veya bunların dışında belli bir konuyu işlemek maksadıyla yazar.

Arap Edebiyatında Kasîde

Arap Edebiyatının bir ürünü olan kasidenin miladi V. asrın ortalarında Arabistan'ın doğusunda, Bakr ve Tağlib kabileleri arasında geliştiği tahmin edilmektedir. Hîra muhiti vasıtasıyla yayılma imkânı bulmuştur. Klasik kasîde, tabîî bir gelişme sonucu ortaya çıkmıştır. Fakat, Araplar kasideyi herhangi bir sanatkarın ürünü gibi düşünerek bir başlangıca bağlamak istemişler ve böylece ilk kasîde söyleyen şairin el-Muhalhil b. Ra-bi'atü't-Tağlibî olduğunu kaydetmişlerdir (*Çetin, 1973, 71*). Kasidenin ilk örneklerini " Muallaka-i Seb'a " (yedi askı) adı verilen yedi muhtelif şiirde buluyoruz. Cahiliyye Devri şiirinin temel özelliklerini yansıtan bu manzumeler, bedevilerin yaşayış tarzlarını, yaşadıkları tabîî ve sosyal çevreyi canlı tasvirlerle yansıtır. Yer yer bir mersiye, bir fahriye, bir hicviye veya sevgiliyi öven, aşkı anlatan bir nazım şekli olarak karşımıza çıkan kasideler, hemen bütün tenkitçiler tarafından Arap Edebiyatının en eski ve esaslı ürünü sayılmaktadır.

Tek kafiye üzerine kurulan kasidenin beyit sayısı, Arap edebiyatında genellikle 30-120 arasında değişir. Bununla birlikte İbn el-Fariz'in kasidelerinde olduğu gibi 700 beyti aşan örnekleri de vardır. Klasik kasidede ilk beytin musarra' (mısraları kafiyeli) olması miladi VI. asırdan beri süregelen bir gelenektir (*Çetin, 1973, 72; Keskin, 1994, 1*).

Arap edebiyatında klasik kasidenin iç yapısı, muhtevası, şairlerin hayat görüşleri ve yaşamlarıyla yakından ilgili olup, herkesçe uyulması zaruri olan belli bir kompozisyonu vardı.

Şair, kendisi gibi göçebe bir hayat süren sevgilisinin çadırının yerine gelir, orada hüzünlendir, sevgilisini ve geçmiş günlerini hatırlayarak, konak yerinin tasviriyle şiirine başladılar. **Büka** denilen bu hüzünlü manzaranın tasvirinden sonra şair, sevgilisini vassfederdi ki buna da nesîb adı verilirdi. Nesîb denilen bu bölüm, daha önceleri müstakil olarak nazm edilen aşk

şairlerinden alınmıştır. Bundan sonra, çölde geçen uzun, meşakkatli, yorucu ve tehlikeli bir yolculuğun ve bu yolculuk sırasında şairin karşılaştığı muhtemel durumların; bindiği devenin veya çölde rastladığı bir çöl hayvanının tasvirinin yapıldığı rahil bölümü yer alırdı. Daha sonra, kasideye asıl kimliğini kazandıran, ana konusunu oluşturan medh bölümü gelirdi. İlk kasidelerin bu eski örneklerinde şair, daha çok kendi kabilesini över, düşman olduğu kabileyi yererdi. Buradaki övgü, kişiye değil, mensup olunan kabileye yapılırdı (*Çetin, 1973, 72; Çavuşoğlu, 1986,17*). Seb'a-i Muallaka'daki ilk örnekler, hemen hemen aynı ortak özelliklere sahipti: Kahramanlık, içtenlik ve göçebe kültürünün bütün özelliklerinin sadelikle yansıtılması. Bu dönemlerde, şairlerin çoğunluğunun, kasidelerinin iç yapısını yukarıda belirtildiği şekilde düzenledikleri görülmekle birlikte, sonraki dönemlerde kasidenin iç yapısında değişiklikler olmuştur. İslâmın itici gücüyle yeni medeniyet ve kavimlerle karşılaşma sonucu yerleşik hayata geçen müslümanların hayatlarındaki ve zihinlerindeki değişiklikler, kasidelere de yansdı. Nesf bölümlerinde çöldeki konak yerlerinin izleri yerine, mamur yerlerden; çölde yetişen yavşan otu, fesleğen gibi bitkiler yerine gül, nergis gibi çiçeklerden; çöl tasvirleri yerine bağ ve bahçelerden, deve tasviri yerine at tasvirlerinden bahsedildi. Ebu Nuvâs, Ebu'l-Atâi, el-Mütenebbî gibi şairler, kasidenin iç yapısında değişiklik yapan şairler arasındadır (*Çetin, 1973, 74; Çavuşoğlu, 1986,17-18*). Bu tasniflerden klasik Arap şiirinin belli başlı konularının sırasıyla medh (övgü), fahr (Övünme), nesf veya teşbîh, tegazzül, i'tizâr (özür dileme), isti'tâf (yardım ve merhamet dileme), vâsf, teşbih gibi konular olduğu görülür (*Çetin, 1973, 80; Keskin, 1994, 2*).

Kâb b. Zühey'ın Kasîde-i Bürde'si hariç tutulursa, Asr-ı saadet'te ve dört halife devrinde, şiire fazla sıcak bakılmadığından, Emeviler dönemine kadar kasîde pek rağbet görmemiştir. Emeviler dönemi ile birlikte, özellikle Suriye ve Irak'taki çeşitli kabileler arasında yeniden başlayan rekabet, kasideye rağbeti artırmış, bu dönemde yetişen Ahtal, Cerir, Ferezdak gibi büyük şairlerle takipçilerinde "hiciv" tarzı yeni ve büyük bir gelişme göstermiş, Cahiliye Devri'nin kasidecilerini taklit etmişler, muhaliflerini hicvederek iktidarda bulunan sultanların ve devlet adamlarının övgüsünü yapmışlardır.

Abbasiler devrinde VIII. asrın sonlarına doğru yazılmış olan kasidelerde yerleşik hayatın izleri belirgin olarak hissedilmeye başlar. Artık kasidenin

nesîb bölümlerinde eğlence ve şaraptan, beden hazlarından söz edilmiş, çöl tasvirlerinin yerine bağ, bahçe tasvirleri yapılmış, at ve deve tasvirleri ise yerini av ve savaş tasvirlerine bırakmıştır. Bazen bu konulardan her biri bir şiirde müstakil olarak işleniyor ve buna da kaside deniliyordu (*Çavuşoğlu, 1986,18; Keskin, 1994, 3*). Bu dönem şairlerinden, aynı zamanda âlim bir şâir olan Ebû Temmâm, onun öğrencisi Buhturî ve Mütenebbî kaside yazan en önemli şair olarak anılır (*İpekten, 1997,41*).

İran Edebiyatında Kaside

Kasidenin muhteva yönünden zenginleşmesi, bir nazım şekli olarak büyük önem kazanması, mühim gelişme ve değişikliğe uğraması, İran Edebiyatı içinde olmuştur. Abbasiler zamanında merkezden uzakta bulunan valiler, merkezle bağlarını kopararak adeta bağımsız yaşıyorlardı. Bu yaşantıları onları değişik arayışlara itiyor, nüfuzlarını artırmak için İran tarihi, gelenek göreneklere ve destanlarını derleme faaliyetine giriyorlar, böylece edebî hayata bir canlılık kazandırarak hükümdar saraylarını, şairleri etrafında toplayan birer edebiyat merkezi haline getiriyorlardı. Sâsânîler devri olarak bilinen bu dönemin en meşhur şairi Rûdekî'dir. Saraylarında şairlere önemli mevkiler veren ve bunu hükümdarlığın icaplarından sayan Sâmânîlerden II. Nasır bin Ahmed zamanında büyük nüfuz kazanan Rûdekî, bazı tezkire yazarları tarafından İslâmî-İran Edebiyatının adeta kurucusu olarak kabul edilir. Kasideye gazel havası veren şairin "Medâr-ı Mey" adlı kasidesi çok meşhurdur (*Çavuşoğlu, 1986,18*). Rûdekî'nin çağdaşları ve takipçileri arasında Ebu'l-Abbas Buhârî'yi, Şeyh Ebui-Hasan Şâhid-i Belhî'yi, "Ruh ve Akıl" kasidesini yazan Kisâî'yi sayabiliriz (*Köprülü, 1980,114*).

Gazneliler devrinde de edebî gelişme artarak devam etmiş, Sultan Mahmud'un etrafında bir edebî çevre oluşmuştur. Bu çevrenin merkezinde Belhli şair Unsurî yer almıştır. Sultan Mahmud'un övgüsünü yaptığı kasideleri, İran şiirinin beğenilen örnekleri arasındadır. Devrin şair olarak önde gelen diğer isimleri, Ferrûhî, Minuçihr ve Asadî'dir. Sistanlı Ferrûhî'nin kasidelerinde nesîb kısımları çok canlıdır, parlak ve renkli tasvirleri vardır. Arap kasidedisi Mütenebbî'ye benzetilir. Övgüleri çok sade, ama çok güçlüdür. Minuçihr, şiirlerinde tamamiyle Arap ruh ve yaratılışını dile getirmiştir. Tûslu Asadî saray şairleri arasında şiirle tartışma çıkırını açan şairdir (*Çavuşoğlu, 1986,18; İpekten, 1997,42*).

Gaznelilerden sonra edebî gelişme Selçuklular devrinde de yükselişini sürdürmüş ve Fars edebiyatının, daha sonra Türk şairleri üzerinde de etkili olan, en büyük ustaları bu dönemde yetişmiştir. Bunlardan, şiirlerinde aşırı mübalağa, dilinde sağlamlık ve ustalığı ile Enverî, üslûbu oldukça şatafatlı, süslü ve ağır, nesîblerindeki derin, renkli ve parlak hayalleriyle okuyucuyu gerçek dünyadan uzaklaştırarak aklın ve mantığın ötesine götüren Hâkânî ile Sultan Sencer'in himayesini gören Mu'izzî dönemin kayda değer şairlerindedir. Yine bu dönemde Harzemşahlar sarayında da Reşidü'd-din Vatvat ve Zahirü'd-din Faryâbî gibi ünlü kaside şairleri yetişmiştir. Ayrıca şiirlerinde hayalden çok anlam güzelliğine önem veren ve Hallâk-ı Ma'ânî diye anılan Kemâl-i İsfehânî de Klasik Türk Edebiyatına büyük etkisi olan şairlerdendir (*İpekten, 1997, 42*). Moğol istilası sırasında yetişen Sa'dî-i Şirâzî, Timurular devri şairi Hâcû-yı Kirmanî ve Selmân-ı Sâvecî Türk şairlerini etkileyen, şiirlerindeki incelik ve zarıflığın yanında şiir tekniğindeki ustalıklarıyla da tanınan şairlerdir (*İpekten, 1997, 42*). XVI ve XVII yüzyıllarda Hindistan'da Hint edebiyatının da etkisi ile oluşturulan Sebk-i Hindî akımının temsilcileri olarak örfî-i Şirâzî, Sâ'ib-i Tebrîzî ve İran'da kalan Şevket-i Buhârî de gazelle birlikte kasîdeleriyle de tanınmış şairlerdir.

Kaside, İran Edebiyatında bu tarihi seyrini yaşarken, şekil ve muhteva yönünden önemli gelişmeler göstermiştir.

Beyit sayıları çoğunlukla 20 beyitle 70-80 beyit arasında değişmiş, bazen 20 beyitten az bazan 150 beyte kadar ulaşmış, hatta bunu da aşan örneklerine rastlanmıştır. Bazen çok uzun, konusunun önemine ve şairin kuvvet ve kudretine göre yazılmış kaside örnekleri vardır. Bunlara inşâî kasâid denilir.

Uzun kasidelerde kafiye bulmak zorluğundan bir kasidede aynı kafiye birkaç defa kullanılmıştır. Bunun kusur sayılmasından dolayı, büyük şairler mümkün merteye kaçınmışlar veya en az 20 beyit ara ile kullanmışlardır. Şair, zaman zaman kasidesinin monotonluğunu gidermek için tecdîd-i matla' yapabilir.

Memduhun medhinden önce mukaddime vardır. Bu bölüm genellikle 5-15 beyit arasındadır. Bazen 30-40 beyit olduğu görülür. Bu bölümde işlenen konuya göre Arap edebiyatında olduğu gibi nesîb veya teşbîb isimlendirmesine gidilmemiş, her ikisine birden tegazzül veya nesîb adı verilmiştir.

Nesîb, tegazzül veya teşbîbden medhiyeye geçişe tahallus veya giriz denir. Şair bu şekilde asıl bölüme (maksud) geçer. Medh, memduhun övüldüğü bölümdür. Bazen bu bölümde tegazzül bulunabilir. Şair kasidesine medhiye ile başlarsa, böyle nesîb veya teşbîb bölümü bulunmayan kasidelere mahdûd veya muktedâb adı verilir.

Kasidenin sonunda şair övdüğü kişi için dua eder, mahlasını da çoğunlukla burada söyler. Bu bölüme de dua veya şerîta adı verilir. İran Edebiyatında kasideler, redif veya kafiyelerine göre, nesîb bölümüne veya maksûd bölümüne göre isimlendirilmiştir.

Eski İran kasidelerinin yapısı eski Arap kasidelerinden kısmen farklı olmasına karşılık, Abbasî devri şairlerinininkinden hemen hiç farklı değildir. Bunda Abbasî devrinde etkili olan İran kültürünün önemi büyüktür (*Hümâyî, Tarihsiz, 102*).

Türk Edebiyatında Kasîde

Türk toplumunun İslam'ı kabullenmesi, Farslar kanalıyla gerçekleşmiş ve klasik şiir de kendisine model olarak Fars Edebiyatı'nı görmüştür. İslam kültürünün tesiriyle Arap dili ve edebiyatının etkisi altında kalan Fars Edebiyatı, klasik şiire modellik yapınca, hem Fars kültürü ve dilini, hem de etkisi altında kaldığı Arap dili ve kültürünü bize taşımıştır. Türkler, uzun bir olgunlaşma sürecinden geçen ve bunun sonucunda klasik bir edebiyat halini alan Fars Edebiyatına, Gazneli ve Selçuklu saraylarından da aşına idiler.

Türk Edebiyatında kasîde nazım şeklinin kullanılmaya başlanması, XIII. Asra kadar iner. Bu yüzyılda Mevlânâ'nın 300 kadar kasidesi vardır. Bunlar şairin tevhid ve münâcât türünde yazmış olduğu şiirleridir. Kasideleri Farsça olmasına rağmen, Mevlânâ'nın Türk şairleri ve edebiyatı üzerindeki etkisi büyük olmuştur.

Bu yüzyıldan itibaren XVI. yüzyıla kadar divanında ya da çeşitli kaynaklarda kasideleri bulunan şairlerimiz şunlardır: XIII. asırda, Dehhânî'nin 1 kasidesi, Ahmed Fakih (Ö.1221)'in kasîde nazım şekliyle yazılmış Çarh-nâme isimli müstakil eseri olmak üzere 2 şairimizin 2 kasidesi, XIV. asır şairlerinden Şeyyad Hamza'nın 1, Aşık Paşa (d.1272-ö.1332)'nin 3, Nesîmî (Ö.1404 veya 1418)'nin 1, Elvan Çelebi'nin 1 ve Ahmedî (ö.1412)'nin 17 kasidesi vardır. XV. asır şairlerinden Hümâmî'nin 1, Ahmed-i Dâî'nin 5, Şeyhî (Ö.1432)'nin 14, Yazıcıoğlu Mehmed (ö-1453)'in 1, Hamîdi'nin 4, Safî'nin

3, Abdi'nin 1, Atâyî'nin 2, Hassan, Nâmusî ve Ömer Bin Mezdî'nin birer, Cem Sultan (Ö.1495)'m 7, Sadi-i Cem'in 3, Aynî'nin 26, Adnî (Ö.1474)'nin 1, Kemal Ürmî (Ö.1475)'nin 10, Rüşenî (Ö.1486)'nin 2, Lütfî (Ö.1495)'nin 5, Mevlânâ İzârî (ö.1496)'nin 1, Ahmed Paşa (Ö. 1495-97)'nin 27, Necâtî Bey (Ö.1509)'in 27, Karamanlı Nizâmî'nin 9, Mihri Hatun (Ö.1506)'un 13, Me-sihî (Ö.1512)'nin 15, Cemâlî'nin 9, Mehdî, Nişânî, Sâfî ve Şehdî'nin birer, Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi (Ö.1515)'nin 28, Atâ'nın 1, Çâkerî'nin 2, Işkı, Kemâl, Kemâl Musannif, Keşfî, Melihî, Gevherî ve Sabâyî'nin birer, Sevdâyî'nin 4, Subhî'nin 1, Vasfî (*Keskin, 1994, 6-7*) ve Hamdullah Hamdî'nin 3'er kasideleri vardır (*Özyıldırım, 1999*).

Bu rakamlar bize Türk Edebiyatında kaside nazım şeklinin XV. asırda büyük bir gelişme kaydettiğini gösteriyor. Kasideleri türlerine göre değerlendirdiğimizde başlangıç döneminde daha çok tevhid, münâcât ve na't kasidelerinin yazıldığı görülür: XIII. ve XIV. asırlarda yazılan kasidelerin 18'i (% 72'si) tevhid ve na't türünde iken 8'i (% 28'i) medhiye ve başka konulardadır. XV. asırda yazılan kasidelerin 40'ı (% 16.7'si) tevhid, münâcât ve na't, 188'i (% 78.6'sı) ise medhiye ve 11'i (% 4.6'sı) başka konulardan oluşmaktadır. Bu sonuç bize XV. asırda daha çok medhiye türünde kasidelerin yazıldığını gösteriyor (*Keskin, 1994, 6-7*).

XVI. yy.'da Osmanlı Devleti birkaçı çok güçlü padişahların idaresinde büyüme ve gelişmesini sürdürerek büyük bir imparatorluk haline gelmiştir. Bu gelişmenin tabii sonucu olarak ilim, kültür ve edebiyat da paralel bir gelişme göstermiştir. Bunda, padişahlardan başlayarak bütün devlet büyüklerinin edebiyat ve sanata karşı gösterdikleri alaka da etkili olmuştur. Yüzyılın başında II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanunî, II. Selim, III. Murad gibi padişahların da şiir yazmaları ve şiirle ilgilenmeleri bu gelişmeyi destekleyen unsurlardır (*İpekten vd., 1992,130*). XVI. yy'da edebiyatın genelinde olduğu gibi kaside sahasında da önceki yüzyıllara göre nitelik ve nicelik açısından farklılıklar vardır. Kasidelerinin nesîb bölümlerinin canlılığıyla dikkati çeken Bâkî (Ö.1600) 27 (*Küçük, 1994, 3-74*), kasidelerindeki hayal unsurlarının zenginliği ile Hayâlî (ö. 1556) 23 (*Tartan, 1945, 5-68*), Nev'î (ö. 1598) 50 (*Tulum, vd., 1977, 9-151*), kasidelerinin dilinde alay, istihza, sadelik unsurlarıyla dikkati çeken Rûhî-i Bağdâdî (ö. 1605) 34 (*Rûhî-i Bağdâdî, 1287, 2-55*), 8'i tevhid ve na't, 29'u medhiye 37 kasidesi bulunan Fuzûlî (ö. 1556) (*Akyüz -vd., 1992, 23-127*), Hayreti (ö. 1535) 20 (*Çavuşoğlu, vd.,1981, 5-63*), Helâkî (ö. 1575-76) 6 (Ça-

vuşoğlu, 1982,17-25), Zaîfî (ö. 1557) 7 (Akarsu, 1993), Cinânî (ö. 1595) 41 (*Okuyucu, 1994, 9-132*), Usûlî (ö. 1538) 4 (*İsen, 1990, 29-43*), Yahya Bey (ö. 1582) 34 (*Çavuşoğlu, 1977*), Zâtî (ö. 1546) 50 (*Kurtoğlu, 1995*), Âgehî (ö. 1577), (özellikle gemicilik terimlerini fazlaca kullandığı kasidesine nazireler vardır.), Ebussuud Efendi (1490-1574) (*Aydemir, T.y.*), Fîgânî (Ö. 1532) 8 (*Karahan, 1966*), Behiştî (Vizeli öl. 1571) 4 (*Aydemir, 2000*), Âhî 1 (*Sungur, 1990*), Ravzî (öl?) 15 (*TDK,, Yz.A.500*) bu yüzyılın ulaşabildiğimiz kaside yazan bellibaşlı şairleridir.

Bu yüzyılda yazılan kasidelerin % 75'i medhiye türünde, % 7.53'ü na't %2.55'i tevhid, %1.34'ü münacât, %1.24'ü fahriye, %0.67'si mersiye, %12.11'i de nasihat, zamandan şikayet, aşk ve tasavvuf gibi konularda yazılmıştır (*Çakıcı, 1996, 28*). Yüzyıl kasidelerini diğer yüzyılların kasidelerinden ayıran önemli farklılıklar, "Kasidenin Bölümleri" başlığı altında ele alınacaktır.

Sosyal ve siyasal değişiklikleri belli bir mesafeden takip eden edebiyat, XVII.yy.da devletin duraklama ve gerileme devrine girmiş olmasına rağmen, gelişimini sürdürmüştür. Bu yüzyılda kasîde de buna paralel olarak, hem nicelik hem de nitelik bakımından en muhteşem dönemini yaşar. Sebki Hindî'nin de etkisiyle dil önceki yüzyıllara göre daha ağırlaşmıştır. Önceki yüzyıllardaki nesîb-maksud-tegazzül-fahriye-du'a sıralamasının bu yüzyılda bağlayıcılığı kalmamış, özellikle Nefî'nin etkisiyle kimi zaman şairler kasîdeye fahriyeyle başlamışlardır. Önceki yüzyıllarda ağırlığı hissedilmeyen fahriye bölümü, yine Nefî'nin etkisiyle vazgeçilmez bir bölüm haline gelmiş ve beyit sayısı artmıştır.

Bu yüzyüda kasidelerin % 1.44'ü tevhid, % 131'i münacât, % 9.86'sı na't, % 0.39'u mersiye, % 1.18'i tasavvufî aşk, % 0.52'si fahriye, % 0.26'sı mektup, % 78.68'i de medhiye türünde yazılmıştır (*Aydemir, 1994, VE*). XVII.yy.da yazılan kasidelerin şairlere göre dağılımı da şöyledir: Ali Çelebi 16, Arif (ö. 1708)13, Arşî 8, Atâyî (Nevizâde) (Ö.1617-8) 5, Azîm (ö. 1712 ?) 5, Bahâyî (Ö.1653-54) 6, Bahî (ö. 1617) 3, Cemî (Ö.1659) 10, Cev-rî (ö. 1654) 39, Dukakinzâde Ahmet 11, Fâiz (ö. 1688) 4, Fâizî (ö. 1622) 15, Fehîm-i Kadîm (ö. 1648) 16, Fenâî (Cennet-Mehmet) 2, Fenâî (La'li Mehmed) 4, Feyzî (Simkeşzade) (ö. 1691) 25, Feyzî (Kefevî) 12, Fütûhî 4, Güftî (ö. 1677) 76, Hâletî (ö. 1631) 31, İsmetî (ö. 1665) 6, Kabûlî 5, Kâşif 5, Kâşif (Es'ad) (ö. 1699) 2, Kelîm (ö. 1663) 2, Mahvî 1, Mantkî (ö. 1634) 1, Nâbî (ö. 1712) 26, Nâcî (Ahmed Dede) (ö. 1611-12) 8, Nâdirî (ö. 1626) 39, Mezâkî (ö.

1677) 29, Nailî (ö. 1666) 35, Nakşî (İbrahim) (ö. 1702) 1, Nâmî (ö. 1673-74) 4, Nâzım Dâniş 6, Nâzım 2, Nâzik (ö. 1686) 2, Nazmî (Mehmed) (ö. 1700) 5, Nedîm-i Kadîm (ö. 1670) 7, Nef î (ö. 1635) 62, Neşâtî (ö. 1674) 24, Râmî (ö. 1707) 23, Râsih 2, Ragıp (ö. 1685) 1, Resmî 2, Riyâzî (ö. 1644) 24, Rüşdî (ö. 1699) 8, Sabrî (ö. 1645) 20, Sabit (ö. 1712) 41, Sabûhî (ö. 1647) 2, Sâbir (ö. 1680) 4, Sırrî (ö. 1699) 10, Şehrî (ö. 1660-61) 10, Şerîf <ö. 1698-99) 13, Şeyh Rıza 3, Şinâsî Muhammed Çel. (ö. 1702) 5, Tâlib Ahmed (ö. 1670) 5, Tecellî (ö. 1695) 11, Tıflî (ö. 1659-60) 25, Vâdî-i Üskûdârî (ö. 1684) 8, Veysî (ö. 1627) 7, Vişnezâde İzzetî (ö. 1681) 3, Yahyâ (Şeyhülislam) (ö. 1643-44) 6, Yüsrî 4, Zuhûrî (ö. 1672) 9 kaside (Aydemir, 1994).

XVIII.yy.da kasidelerin nitelik ve nicelik açısından XVII.yy.a göre daha sönük olduğu görülür. Ama şekil ve içerik açısından XVII.yy. kasîdelerinin etkisi altındadır. Yüzyılın nitelik açısından gözde kasideleri, Nedim ve Şeyh Galib'in kasideleridir. Bu yüzyıla ait şair sayısı ve kaside sayısı üzerinde geniş bir çalışma yapılmadığı için net isim ve rakam söylemek mümkün değildir. Buna rağmen genel bir isim ve rakam vermek mümkündür. Osmanzâde Tâib (Yatman, 1989) (Ö.1724) 12, Nedim (Ö.1730) 44 (Macit 1997), Haşmet (Ö.1768) 19 (Arslan vd., 1994), Şeyh Galib (1799) 31 (Kalkışım, 1994), Nazim Yahya (1727) 60'm üzerinde, Na'tî (Ö.1731), Vâhit Mahtûmî (Ö.1732), İzzet Ali Paşa (Ö.1735), Sezâî-i Gülşenî, Atif (1742) 2, Münif (Ö.1742) 17, Salim (Ö.1743) 22, Şeyh Rızâ Efendî (Ö.1746), Hâmî (Ö.1747), Neylî (1748), Hâtem Akovalızâde (1754), Belîğ Mehmed Emin (Ö.1759) 7, Akif (Ö.1759) 3, Nevres-i Kadîm (1761-62), Hâzık (1763), Sermed (Ö.1788) 11, Nâşid İbrahim (6.1791-92) 17, Kânî (Ö.1792), Neyyir (Ö.1800) 4, Hoca Neş'et (Ö.1807) 10, İlhamî (Sultan III. Selim), Sünbülzade Vehbî (Ö.1809) 40'm üzerinde, Süleyman Zâtî 1 ve Enderunlu Fâzıl (Ö.1810) 84 (Büyük Türk Klasikleri, 1987, C.6-7. Fazıl edebiyatımızın en çok kaside yazan şairidir. Ancak kasideleri sönüktür.) kaside yazan şairlerdir.

XIX. yy. divan şiirinin yüzyıldaki genel durumuna paralel olarak, kaside açısından da oldukça sönüktür. Bu yüzyılda, Müştak Baba (Ö.1831) 8 (Doğan, 1995), Süleyman Şadî, (Ö.1900) 23 (Abdulkadiroğlu vd., 1993), Kuddûsî (Ö.1848) 8 (Koyuncu, 1982), Yenişehirli Avnı (Ö.1884) (Özgül, 1989), Enderunlu Vâsif (1824-25) 13 (İpekten, 1989), Recâizâde Mahmud Ekrem (1914) (Parlatır, 1986), Ziya Paşa (Ö.1880) (Göçgün, 1987), Leskofçalı Gâlib (Ö.1817) 1 (Özgül 1987), Şeref Hanım (1809-1861) 23 (Şeref Hanım, 1284), Leylâ Ha-

nım (Ö.1847) 13 (Leylâ Hanım 1260), İzzet Molla (1785-1829) (*Tanpınar, 1985*), Akif Paşa (1787-1845) (*Tanpınar, 1985*), Şinâsî (1826-1871), Ziya Paşa (1825-1880), Namık Kemal (1840-1888) (*Özön, 1941*), Âdile Sultan (Ö.1899) 41 (*Özdemir, Ankara 1996*), Fennî (1850-1918) 25 (*Fennî, Ankara 1996*) kasîde yazmışlardır.

XX.yy.da da nadir de olsa kasîde nazım şekliyle şiir yazan şahsiyetler vardır. Mesela Halil Nihat Boztepe (1882-1949)'nin na't, tevhid ve münacaat türünde yazılmış kasideleri gibi.

Arap, Fars ve Türk edebiyatında ana hatlarıyla tarihî gelişimini verdiğimiz kasîdenin, Türk edebiyatındaki örneklerinden hareketle ulaştığımız sonuçlar şu şekildedir:

Kasîde, bir nazım şeklinin adı olup, bu nazım şekliyle tevhid, münacaat, na't, medhiye, fahriye, hicviye, mersiye vs. türlerinde şiirler yazılmıştır. Kasîdenin beyit sayısı konusunda kesin bir sınır çizmek doğru değildir. Ancak daha çok ortalama bir kasîde 30-45 beyit arasındadır. Türler bazında bakıldığında Tevhid ve Münacaat türünün beyit sayısının 15 beytin altında bir ortalamaya sahip olduğu ve bunun genel ortalamasının altında kaldığı görülür. Na't, medhiye ve mersiye türünde yazılmış kasîdelerin beyit sayıları genel ortalamayla paralellik arzeder. Bir kasîde baştan sona aruzun aynı kalıbıyla yazılır. Kasîdede aruzun hemen her kalıbı kullanılmıştır. Ancak kimi kalıplarla daha fazla, kimi kalıplarla da az sayıda kasîde yazılmıştır. Bu kullanım yüzyıllara göre de değişmektedir. Mesela XIII.-XV. ve XVI.yy.larda yazılan kasidelerde daha çok Fâilâtün (3) Fâilün kalıbı kullanılırken, XVII. yy.da Mefâilün (4) ilk sırada yer almış ve XIII.-XV. ve XVI.yy.da ilk sırada yer alan kalıp, dördüncü sıraya düşmüştür. Bahirler bazında bakıldığında kasidelerde ilk sırada Remel bahri, ikinci sırada Hezec ve üçüncü sırada da Müctes bahri yer almaktadır. Kasîdenin ilk beyti musarra, ondan sonraki beyitlerin ilk mısraları serbest, ikinci mısraları ise birinci beyit ile aynı kafiyededir, (aa, ba, ca gibi). Kasîdede zaman zaman yer alan bir gazel veya tecdîd-i matla'da kafîye yenilenmiş, yani "aa" şeklinde olabilir. **Tecdîd-i matla'**ya Zâtü'l-matla' burada yer alan gazele de tegazzül adı verilir.

Kasîdenin ilk beytine **matla'**, son beytine makta', en güzel beytine şah beyt veya beytül-kasîd denir. Kasîdenin sonlarına doğru çoğunlukla fahriye, du'aya girizgahda ve du'a bölümünde şair mahlasını söyler. Bu bey-

te taç beyt adı verilir. Bir kısmı tegazzül içinde yer almak şartıyla bazan şairin birden fazla mahlas beyti söylediği de olur.

Kasideler ya nesîblerinde işlenilen konuya göre; baharı anlatıyorsa bahariyye, kışı anlatıyorsa şitâiyye, atlardan söz ediyorsa rahşiyye veya esbiyye, düğünden bahsediyorsa sûriyye gibi, ya rediflerine göre; su kasidesi, sünbül kasidesi, sözüm kasidesi gibi, ya da kafiyelerinin son harflerine; râiyye, mîmiyye, nûniyye vs. göre isim alırlar. Bunların dışında Allah'ın birliğini anlatan kasidelere Tevhid, günahların bağışlanması için yazılanlara Mûnacat, Hz. Peygamber ve dört halife için yazılanlara Na't, padişah, vezir vs. Övüyorsa Medhiye, padişahın tahta çıkışını kutlamak için yazılanlara Cûlûsiyye, birini kötölemek için yazılanlara Hicviye, övdükleri bir kişinin yaptırdığı bir yapıya tarih de düşerse Tarih kasidesi adını alır.

Matla'dan sonraki beyitlerde mısra ortalarının birinci mısra' ile kafiyelenen kasidelere musammat kaside adı verilir.

Kasideler müretteb divan sıralamasında divanların başında yer alır. Varsa öncelikle Tevhid, sonra Mûnacaat, sonra Na't daha sonra da Medhiye türünde kasideler sıralanır. Genellikle kasidelerin başında, memduhun adı ve unvanı yazılmıştır; "Tevhid-i Bari", "Mûnâcât", "Kaside der-na't-ı Hazret-i Fahr-i Kâinat", "Der menkıbe-i Şîr-i Huda Aliyyü'l-Murtazâ", "Der Medh-i Sultan Murâd Hân", "Der-Sitâyiş-i Sadr-ı a'zâm Amucazâde Hüseyin Paşa" gibi. Dîvanların dışında, mesnevilerde de kaside nazım şekliyle yazılmış tevhid, mûnacat, naat, medhiye vs. türünde kasidelere rastlanır. Bunlar da genellikle divan sıralamasında olduğu gibi, mesnevilerin başında, tevhid, mûnacat... sıralamasına uygun olarak dizilirler. (Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'indeki Tevhid tarzında yazılan 90-105 arası beyitleri ile, 501-550 beyitlerindeki naatı, yine Sultan Murad övgüsüne ayrılan 661-700. beyitleri arasındaki medhiyesi, eser mesnevi olmasına rağmen kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır (*Timurtaş, 1963*). Diğer taraftan, Vizeli Behiştî'nin Cemşâh u Alemşâh mesnevisinde yer alan medhi-yelerin bir kısmı kaside nazım şekliyle, bir kısmı da mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır (*Aydemir, 2000, 76*).

Dini konularda yazılanların dışında, şairlerin yazdıkları kasideler, çoğunlukla ortaya koydukları eserin kıymeti değerinde ödüle layık görülmüştür. Bu yüzden hemen her olay; padişahın tahta geçmesi, bir vezirin veza-

rete atanması, ramazan, bayram, düğün kutlamaları, yeni bir yapının inşaası, kazanılan bir zafer, şairlerce fırsat olarak değerlendirilmiş ve bunun karşılığında da şair ihsan ve caize ile ödüllendirilmiştir. Şairin memdûndan isim vererek bir şeyler istemesi pek adaba uygun görülme de kimi şairler bundan çekinmemişlerdir; kendisine yardım edilmesini, tayininin başka bir yere yapılmasını istemek gibi (*İpekten, 1997,40*).

Kasidelerin Sunulması ve Değerlendirilmesi

Kasidelerin övülen kişiye sunulması, ya huzurunda okumak ya da bir vasıta ile iletilmek şeklinde olurdu. Sunulan kasideler bu esnada tenkit süzgecinden geçer, kimi zaman düzeltilmek üzere geri gönderilir, kimi zaman da kabul edilmezdi. Sunulan kasideleri değerlendiren kimseler bu iş için görevlendirilmiş sanattan anlayan kişilerdi. Kanunî'nin oğlu II. Selim'in şehzadelğinde bir aralık bu iş için tarihçi Âlî görevlendirilmiştir. Makâlî'nin;

"Melâhat ehli zamanında bulmadı ta'zîm
Bütân-ı deyr ile mânend-i devr-i İbrahim"

matlı şiiirini okuyunca ilk mısraı dil bakımından uygun görmemiş, "ta'zîm bulmak" yerine "ta'zîm olunmadı" ifadesinin uygun olacağını söyleyerek düzeltilmek üzere kasideyi şaire geri vermiştir. Kanunî'nin oğlu şehzade Mehmed'in sünnet düğününde şairler kasidelerini bizzat huzurda okumuşlardır. Zâti kasidesini padişahın huzurunda okuduktan sonra, pâdişâha Fazlı adında bir çırağının olduğunu ve müsaade buyrulursa kasidesini okumak istediğini iletmış ve padişahın müsadese üzerine Kara Fazlî de kasidesini okumuştur.

Bu şekilde memdûha ulaşan kasideler memdûhun beğenisine göre ödüle layık görülürdü. Bununla ilgili olarak Zâtî'nin Yavuz Selim'e padişah olunca sunduğu bir kasîdesindeki;

"Serverâ bî-bende-i bî-kayddur kapunda adl
Tutamazdı anı zencîre çeküp Nüşîrevân"

beytini çok beğenerek bir köyün gelirini caize olarak vermiştir. Bir başka anekdot da, yine Yavuz'un Mısır seferinde, şair Revânî'nin "berf" redifli bir kasîde sunmasıyla, padişahın "her mevsimi sıcak olup karın ne idüğü bilinmeyen bir yerde ne münasebetle bunu yazdın" deyip şairi azarlayarak geri çevirdiğidir (*Çavuşoğlu, 1986,23-26*).

Kasidelerin Vesika Değeri

Kasideler, kimi zaman tarihe yardımcı, kimi zaman da tarihî belgelerin olmadığı yerde belge niteliği taşırlar. Bu açıdan, tarihin, edebiyat tarihinin, folklorun, sosyal psikolojinin, sosyolojinin, etnoğrafyanın vazgeçilmez kaynakları konumundadır. Özellikle suriyye, ıydiyye, nevrûziyye, fethiy-ye, cülûsiyye, kudûmiyye, dâriyye, sulhiye kasideleri, devrinin folkloru, tarihi, mimârisi ve toplum psikolojisini yansıtır. Nesîbin konusu, İydiyye ise, bayram eğlenceleri, bayramlaşma merasimleri, bayram namazı için sala ve temcit verilmesi, insanların giyim kuşama, sûriyye ise; eğlence şekilleri, düğün âdetleri, yemek çeşitleri, fethiyye, cülûsiyye ve kudûmiyye.ise; tarihi, askerinin ve halkın sosyal psikolojisi, dâriyye ise; devrin mimârisi, sulhiyye ise hem tarih hem de ağırlıklı olarak toplum psikolojisini yansıtır.

Fahriye bölümleri, aynı zamanda şairin arz-ı hal ettiği bölümler olduğundan, daha çok şairin hayatına ve sanatına ait bilgiler verir ve bu bilgiler edebiyat tarihine ışık tutacak nitelik taşır.

Kasidenin bölümleri bahsinde bölümlerle ilgili geniş örnekleme yapıldığı için, burada konuyla ilgili ayrıca örneğe gerek görülmemiştir. Anılan bölümlerin örneklerine bu açıdan bakılırsa, mesele kolaylıkla anlaşılacaktır.

Kasidenin Bölümleri

Kasidenin beş ana bölümü bulunur: Nesîb-Teşbîb, Maksûd/Medhiye, Te-gazzül, Fahriye ve Du'a. Bir kasidede bu bölümlerin bütünü bulunması şart değildir. Fakat en az iki bölümün bulunması gerekir. Girizgâh ise bir bölüm olmayıp, her bölümün başlangıcında bulunan ve daha çok bir-iki beyitle o bölümü haber veren beyit ya da beyitlerdir (Aydemir, 1995,546-551).

1. Nesîb

Nesîb (ya da Teşbîb) bölümü, genellikle şairin maksadına geçmeden önce sanat gücünü sergilediği, felekden, talihden yakındığı, memdûhunun makama gelişinden duyduğu sevincin ifade edildiği; bahardan, bayramdan, kıştan, temmuzdan, eğlenceden bahsettiği ve bunların tasvirini yaptığı; kimi zaman da aşktan, aşkın acılarından, sevgilinin güzelliğinden, içkiden ya da içkinin keyfiyetinden; yapılan yeni bir kasrın, köşkün, bahçe-

nin, caminin, herhangi bir savaşın veya savaş hazırlığının, savaşta etkin rol oynayan atların tasvirinin yapıldığı; nadir olarak da felsefî bir düşüncenin dile getirildiği bir bölümdür.

Kaynaklarda nesib-teşbîb ayırımına dikkat çekilmiş, "konusu aşk ve sevgili olan, aşkın acılarından bahseden başlangıç kısımlarına nesib; diğer konulardan bahseden kısımlara ise teşbîb denir" denilmiştir. Fakat bunların birbirinin yerine kullanılır olduğu ve yaygın olarak da "nesib" tabirinin kullanıldığı zikredilmiştir (*İpekten, 1997, 43; Krenkozo, 1988, 388; Tahiru'l-Mevlevî, 1984,84; Dilçin, 1983,123-124*). XVII.yy.a ait incelediğimiz kasidelerde, kaynaklarda ısrarla vurgulanan "sevgiliden", "sevgilinin eziyetinden" söz eden kısım, sanıldığı kadar değildir. Daha ziyade bunun dışında konular işlenmiştir.

Kasidelerde nesib oranı yüzyıllara göre farklılık arzeder. XIV. yy'da nesib oranının varlığı %39 iken, XV.yy.'da (*Keskin, 1994,12-13*) (buradaki yüzdeler verilen rakamlardan hareketle tarafımızdan çıkartılmıştır.) %60, XVI. yy.da (*Çakıcı, 1996, 20*) %58.68, XVII.yy'da (*Aydemir, 1994, XLIII*) ise %58.15'dir. Kasidelerin nesib bölümlerinin sayıları konusunda, "genellikle 15-20 beyit kadar olur" (*Dilçin, 1983/123-124*) kanaati varsa da, metinlerden hareketle çıkan sonuca göre kasidenin nesib bölümlerinin beyit sayıları, 5-20 arasında yoğunlaşır. 5'ten aşağı ve 20'yi aşan beyit sayısına sahip olan nesibler de vardır.

Nesiblerin varlığını türlere göre oranlarsak en fazla nesib, medhiye türünde yazılmış kasidelerde görülür. Nesibde işlenen konuların başında ise bahar tasviri gelmektedir.

Yukarıda kasidenin adlandırılmasında başvuru yollardan birinin nesib bölümlerinde işlenen konuya göre olduğunu belirtmiştik. Bu konudaki yaygın isimlendirmeler ve işlenişleri aşağıdaki şekildedir:

Bahariyye

Nesibinde bahar konusu işlenen kasideler bu adla anılırlar. Bahar, yeniden yaradılışın yaşandığı; ağaçların, bitkilerin yeşerdiği, suların coştığı, canlıların kış uykusundan uyandığı, tabiattaki canlılığa paralel olarak insanlardaki hareketlilik ve coşku, şairler için hassaten güzellerin gül bahçesinde salınarak yürüdüğü bir mevsimdir. Bu nedenle bahar, kasidelerin nesib bölümlerinde en çok işlenen konudur. Rakamlarla ifade edersek; baharın XVII. yüzyılda tüm nesiblere oranı %17.4'dür. İkinci sırada işlenen

konu %12 ile baharın beş puan altındadır. Bahariyeye nevruziyeyi de dahil edersek bu oran %19 olacaktır. Diğer asırlarda da nesib olarak ilk sırada yer alan bahariyeden (*Keskin, 1994,28; Çakıcı, 1996,43*) sonra, mevsim olarak şitaiyye XVII. yy.da %2.70 ile konu sıralamasında 8. XVI. yy.da 7. Temmuziye XVII. yy.da %2.3'le 10. Sonbahar %0.45 ile 28. sırada iken, XVI. yy.da 17. sırada olması, divan şairlerinin dünyasında baharın yerini göstermesi açısından dikkate değerdir (*Aydemir 1996,140-143*). Sevgilinin ter ü tazeliği, ona ait birçok güzellik unsurunun bahardan alınması, baharın memduh için yeni bir başlangıcın ifadesi olması, cennetten bir niğane görülmesi, şairlerce bu oranda tercihin sebebidir. Bâki'nin Ali Paşa için yazdığı

Rûh-bahı oldu Mesihâ sıfat enfâs-ı bahâr
Açdılar dîdelerin hâb-ı ademden ezhâr

Nef î'nin IV Murad için yazdığı,

Esdî nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh dem
Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-i

Cem beyti ile başlayan, Riyazî'nin,

Zamân-ı iş u şâdîdür dem-i ikbâl-i devrândur
Felek evzâ'-ı nâ-hem-vârma şimdi peşimândur

matla.,yla başlayan kasideler, Türk edebiyatında bahariyenin güzel örnekleridir.

İydiyye

Şairler, Ramazan, Kurban, hatta Nevruz bayramlarını vesile kılarak, devlet büyüklerine nesib bölümlerinde bayramı konu alan kaside sunarlar. Bu tür kasideleri bir bayram tebriği olarak kabul etmek de mümkündür. Nesibi bayramdan söz eden kasidelerin bu bölümlerinde, bayram Ramazan bayramı ise; oruç, hilal, orucun hassaten sevgili ve aşık üzerindeki etkisi, rindin oruçla münasebeti, orucun bitip bayramın gelişi ve bunun doğurduğu sevinç, Kurban bayramı ise; yine bayram sevinci, bayram eğlenceleri, bayramlaşma merasimleri, bayram namazı için temcit ve sala verilmesi, namaz için camilerin dolup taşması, fakir fukaranın hatırlanması, yeni elbiselerin giyilmesi, güzellerin gezintiye çıkması, Nevruz bayramı ise; hayatın yeniden başlıyor olması, hayata canlılık gelmesi, sevinç vs. dile getirilir. Türk Edebiyatında nesibi bulunan kasidelerin yaklaşık % 5'inde bayram konusu işlenmiştir (*Aydemir 1996,141-42*).

Dâriyye

Nesîb bölümlerinde cami, köşk, saray, yalı, bina vs. gibi yapıların söz konusu edildiği kasidelere dariyye denir. Kasidelerde memduhun inşa ettirdiği herhangi bir yapı, şairlerce hem bu yapının tavsifi, hem de, övülen kimseye kaside sunmanın bir aracı olarak değerlendirilir. Bina edilen bir saraysa; gül bahçesinin güzelliği, çatısı, yüksekliği, ferahlığı, altın kubbesi, şadırvanı, süsleniş biçimi, fenerleri, odaları; çilehaneleri, cami ise; kubbesi, avizesi, minareleri, kemeri, mermeri, havzı, şadırvanı vs. gibi özellikleri dile getirilerek anılır. *Şitâiyye*

Şitâiyye kasidelerinin nesbinde kıştan; soğuktan, kardan; karın etrafı kaplamasından; gül bahçesinin, servinin görünümünden, kara bağlı olarak av merasimlerinden, yağmurdan, rüzgarın sert esmesinden, güzellerin dışarı çıkıp gönlünce salmamamasından, saçaklarda oluşan buzlardan, vs.den bahsedilir. Medhiye türündeki kasidelerin nesîb bölümlerinin yaklaşık %3'ünü şitâiyeler oluşturur. Kışın tavsifine genellikle, memduhun makama gelmesi öncesi var olan sıkıntılı durumun anlatılması için başvurulur, övülen kişinin makama gelmesi ile kış etkisini kaybetmiş ve bahar havası duruma hakim olmuştur. Necâti'nin Sultan Mehmed'e yazdığı şitâiyesi, Fâizî'nin Hz. Hasan'ı konu alan şitâiyyesi ile, Bosnalı Alaeddin Sabit'in Müfti Feyzullah Efendi'ye söylediği şitâiyyesini buna örnek verebiliriz. Bazan da kış, özellikle av mevsimi olması münasebetiyle, pozitif yönleriyle karşımıza çıkar. Nâdirî'nin Sultan Ahmed için yazdığı ve av merasimini anlattığı saydiyye kasidesinde olduğu gibi. *Kalemiyye*

Kasidelerin nesîb bölümlerinde kalemin işlenmesi veya nesîbi olmayan kasidelerde kalemin redif olarak kullanılmasından dolayı bu ad verilmiştir. Redif olarak seçilen kasidelerin büyük bir çoğunluğu aynı zamanda nesbinde de kalemi konu edinmiştir. Cevrî'nin, Muhammed Paşa ve Mevlânâ Bahâyi için yazdığı kalemiyye kasideleri ile, Sabit'in Seydizade Mehmed Paşa'ya yazdığı kasidesi, nesbinde kalem konusunun işlenmesine, Tıflî'nin na'tı "kalemüm" redifi almasına, Fuzûlî'nin Mustafa Çelebi'nin vafında söylediği kasidesi de hem redif hem de nesîb olarak işlenmesine örnektir. Kalem, düşünceleri kağıda dökmesi, nüktesi, şivesi, cızırtısı, fesahat vadisinin rakedeni, iki dilliliği, sihri, sırdaş oluşu vs. özellikleri ile tasvir edilir.

Fethiyye

Daha çok nesîb bölümlerinde herhangi bir yerin fethinin sözkonusu edildiği veya nesîbi olmadan doğrudan fethi gerçekleştirenin övgüsünün yapıldığı kasidelere verilen addır. Bu tür kasideler, fethi gerçekleştiren en üst düzeydeki yetkiliyi tebrik mahiyetini taşır. Şairler için de memduha bir yakınlaşma vesilesidir. Fethiyyede, fethedilen yerin ehemmiyeti, tasviri, savaşa hazırlık, fetheden askerlerin tekbir sesleri, şükür nidaları, satır aralarında tarihî bilgiler, birtakım özel isimler vs. dile getirilir. Eğer kasidede doğrudan medhe girilmişse, fatihin kılıcı, atı, heybeti, savaçılığı, makamı, kahramanlıkları, zaman zaman tarihî isimler, askerinin kahramanlık ve coşkusu vs. anlatılır. Neşâtî'nin Bağdat'ın fethini konu alan Sultan Murad övgüsü, Mezâkî'nin Kandiye, Uyvar ve Kamanîçe'nin fethi, Nâdiri'nin İsfahan fethi ve Murat Paşa'ya Celâlî isyanlarını bastırması münasebetiyle yazdığı kasidesi, doğrudan medhiyeden başlayan fethiye kasidelerine örnektir.

Seheriyye

Nesîbinde sabahın, seher vaktinin, karanlıktan aydınlığa geçişin dile getirildiği kasidelere denir. Daha çok, tan yerinin ağarması, gün ışığının yavaş yavaş dünyayı aydınlatması, karanlığın ortadan kalkması, canlıların, bitkilerin tabiatına feyz saçması, gökyüzünün masmavi görüntüsü vs. yönleriyle işlenir. Necatî'nin Sultan Bâyezid vasfında söylediği "seher" redifli kasidesi, Simkeşzâde Fezî'nin Hz. Peygambere yazdığı na'tı seheriyye için güzel bir örnek oluşturur. Kasidenin nesîbi, tan yerinin ağarması, Hz. Peygamberin küfür karanlığını kaldırıp İslam nurunu yaymasını belirtecek şekilde belli bir kompozisyon içinde işlenmiştir.

Rahşiyye

Nesîb bölümlerinin konusu at tasvirine ayrılan kasidelere verilen addır. Rahşiyye yerine kimi zaman da "Esbiyye" terimi kullanılır. Böyle kasidelerin nesîb bölümlerinde atlardan; onların yürüyüşünden, çabukluğundan, hızından, renginden, kâkülünden, endamı ve mevzun gerdanından söz edilerek daha çok Burak'a benzetilir. Nefî'nin Sultan Murad'ın atlarını övdüğü kasideleri en meşhur olanlarıdır. Sabrî'nin Sultan Murad'a, Sabîf' in Mehmed Paşaya yazdıkları rahşiye kasideleri de kayda değerdir.

Sühaniyye

Nesîb bölümlerinde "söz"den bahsedilmesi veya redifinin "söz"le ilgili seçilerek, şiirin onun etrafında kurulması ile oluşan kasidelere verilen ad-

dır. Daha çok birincisi tercih edilmiştir. Çoğu zaman "söz"den kasıt, şiir söyleme gücüdür. Bu yüzden bu tür şiirlerde daha çok fahiye havası sezilir. Söz; rabbanî bir ilhamdır, söylenilince boş değil, "ilham" yada "vahiy" olmalıdır. Söylenince düzgün söylenilmeli, anlaşılır olmalı, karşı taraf üzerinde etkili olmalı, nükteden âri olmamalı, tatlı olmalıdır. Konusu söz olan kasidelere, Riyâzî'nin Sultan Osman'a, Nefî'nin Sultan Ahmed'e yazdığı kasideleri örnek teşkil eder. Redif olarak kullanıma da, Mezâkî'nin Sultan Murad ve Nefî'nin Âlî'ye yazdığı kasidelerini örnek verebiliriz.

Sûriyye

Nesîb bölümlerinde, düğün, ziyafet, şenlik gibi tasvirlerin yapıldığı kasidelere, suriyye kasidesi denir. Kasidelerin dışında, gerek manzum gerekse mensur aynı konuyu işleyen eserler de mevcuttur. Bunlar daha çok surnâme olarak adlandırılmışlardır. Kasideler için "sûriyye" tabiri kullanılıyorsa da, kimi örneklerde "surnâme kasidesi" (Pakalın, 1983,279) başlığına rastlanmaktadır. Suriyelerde şehzadelerin sünnet düğünleri, kadın sultanların evlenme törenleri; bu düğün ve törenler dolayısıyla yapılan eğlenceler; eğlencede gösterilen hünerler, açılan yarışmalar, kazananlara verilen hediyeler, yemekler, padişahların vezirlere giydirdiği kürkleri vs. anlatılır. Figanî'nin Kanunî'nin oğulları Mustafa, Mehmed ve Selim'in sünnet düğünleri için kaleme aldığı suriyye kasidesi, Hayâlî Bey'in İbrahim Paşanın düğününe ve şehzâdelerin sünneti münasebetiyle yazdığı sûriyyeleri, Nâilî'nin Vezir Hazerpâre Ahmed Paşa için yazdığı sûriyye kasidesi, Mezâkî'nin, Feyzî'nin suriyye kasideleri, örneklerden bazılarıdır.

Kudûmiyye

Kasidenin nesîbinde, yöneticilerin muharebe veya herhangi bir vesile ile gittikleri yerden dönmeleri, memuriyet vesaire ile bir yere gelmeleri konu edilir. Bakî'nin Sultan Süleyman'a sefer dönüşü tebrik maksadıyla sunduğu kasidesi, Sultan Murad'a aynı vesileyle yazdığı kasidesi, Sultan Mehmed Han'a sefer dönüşü sunduğu kasidesi, Cevrî'nin Sultan Murad'ın Bağdat'ı fethi dönüşünde söylediği kasidesi, Salih Paşa'nın defterdar oluşu münasebeti ile söylediği kasideleri, bunlardan birkaçıdır. Nesîbinde bu konuyu işleyen kasidelerin bazılarının aynı zamanda redifi de "gelmek"le kurulmuştur. Bakî'nin Sultan Murad'a yazdığı "gelür" redifli kudûmiyesi gibi.

Cülûsiyye

Cülûs, "oturma", "tahta geçip oturma" demektir. Cülûsiyye de, padişahların tahta oturması münasebetiyle onu tebrik için yazılan kasîdelere verilen addır. Bu kasîdelerin nesîb bölümlerinde, genellikle bir önceki ölen padişahın iyiliğinden bahsedildikten sonra onun yerini dolduracak memduhun gelişine duyulan sevinç, burada yapılan hazırlıklar, sultanın taç giymesi, tahta geçişinden önceki düzensizlikler, ideal bir padişahı bekleyenler vs. dile getirilir ve medhiye bölümünde de padişahın hangi vasıfları taşıması gerektiği, memduhda varmışçasına anlatılır. Bâkî'nin Sultan Selim ve Sultan Mehmed Hanın tahta geçişlerini tebrik için yazdığı kasideleri, Nâdiri, Nefî ve Riyâzî'nin Sultan Osman'ın tahta geçişine, Nâbî'nin ve Nâdiri'nin Sultan Mustafa'nın cülusuna yazdıkları kasidelerini, cülûsiye örnekleri olarak verebiliriz.

Ramazâniyye

Ramazân münasebetiyle, nesîbinde bu konunun işlendiği kasîdelere verilen addır. Ramazana hazırlık, Ramazânın gelişi; hilalin görünmesiyle Ramazânın başlaması, ilk teravih namazının kılınışı, camilerin ve minarelerin süslenmesi, sahura kalkış, Ramazân boyunca şeytanın hapsolmesi, içki içenlerin içkiyi terk etmeleri, meyhanelerin boşalması, iftar heyecanı, tiryakilerin iftarda duhan istekleri vs. sözkonusu edilir. Edebiyatımızda en fazla Ramazâniyye yazan Enderanlu Fâzıl'dır (*Pahalın, 1983, 11*). Sâbit'in Baltacı Mehmet Paşaya, Tâlib Ahmed'in Rami Mehmed Paşaya yazdığı Ramazaniyyeleri, Mesîhî'nin Sultan Bâyezid, Şeyh Gâlib'in Şeyhülislâm Es'adzâdenin mahdumları vasfında söylediği kasîdesi, ismini sayabileceğimiz örneklerden birkaçıdır.

Sulhiyye

Savaştan barışa geçilmesi münasebetiyle nesîbinde sulhun dile getirildiği kasîdelere denir. Bu bölümde savaşın şiddeti, barışın nimeti, barış öncesi ve sonrası durumların karşılaştırılması, barışın sevinç gösterilerine dönüşmesi; mehterler ve davulların vurulması gibi etkinlikler anlatılır. Nâbî, Sâbit ve Tâlib'in, Karlofça antlaşmasını yapması dolayısıyla Amucazâde Hüseyin Paşaya yazdıkları kaside, bunlara örnektir.

Temmuzîyye

Nesîbinde, yazdan ve yaz sıcağından, temmuzdan bahseden kasîdelere verilen addır. Bu tür kasidelerde, temmuzun sıcağı, onun getirdiği bunaltı, sıkıcılık, susuzluk dile getirildikten sonra, genelde medhiyeye giriz-

gahda, bu sıkıntıları giderecek olanın memduhunun lutfu, ihsanı, âb-ı zülâ-li olduğu söylenerek övgüye geçilir. Temmuz, genellikle sıkıntı ifadesidir. Fehîm-i Kadîm'in Sultan Murad'a, Râmî'nin Reisü'l-küttap Hamza Efendi ve Halep Kadısı Mustafâ Efendiye, Nefî'nin Vezir Nasuh Paşaya yazdığı temmuziyeleri ile Vâdî-i Üsküdârî'nin bir temmuziye kasidesi bunlara örnek verilebilir.

Verdiyye

Kimi şairler bazı kelimeleri, kasidelerin hem nesbinde, hem de redifinde işlerler. Bu konulardan biri de, "Verdiyye" kasideleridir. Gül, hem redifinde, hem de nesib bölümünde işlenir. Rengi, kokusu, şekli, güzelliği sözko-nusu edilen gül, daha çok sevgili ile ilgili benzetmelere konu olur. Hz. Peygamber için de değişik şekillerde kendisine benzetilen olur. Tecellî'nin Hz. Peygamberi konu alan na'tı, Hayâlî Bey'in ve Fuzûlî'nin Sultan Süleyman'ın övgüsünde söyledikleri "gül" redifli kasideleri, hemen örnek olarak zikredilebilecek şiiirlerdir.

Sünbülüyye

Redifleri sünbül olan ve buna bağlı olarak da nesbinde sünbül konusunun işlendiği kasidelere verilen addır. Değişik benzetmelere konu olan sünbül, şekli ve kokusu itibariyle, daha çok sevgilinin saçlarına benzetilir. Kasidelerde redif olarak çiçekler içerisinde "gül"den sonra en çok işlenen konudur. Tecellî'nin Hz. Peygamberi konu alan na'tı, Riyâzî'nin Nakî-bü'l-eşrâf Allâme Efendi'ye, Bakî'nin Mehmet Çelebi'ye yazdığı kasidesi, sünbülüyye örnekleridir.

Bunların dışında yukarıda detayına girdiğimiz başlıklar kadar olmamakla beraber nesibi mehtâbiyye, azliyye, hazaniyye gibi isimlerle aralan kasidelerle, "serv", "kalem", "âb", "güneş", "su", "hâtem", "arpa", "cev", "tîğ", "hançer" gibi rediflerle kurulmuş ve bu adla anılmış kasideler vardır. Kasideler, bunların dışında kafiyeyi oluşturan harflere göre nûniyye, mîmiyye, tâiyye, râiyye, lâmiyye, vâviyye gibi isimler alır.

2. Maksûd/Medhiye

Nesib bölümünü müteakip, bir veya birkaç girizgâh beyti ile esas konunun dile getirildiği bu bölüme, kasîde nazım şekliyle daha çok medhiye tarzında şiiirler yazılmış olduğu için medhiye denmesi yaygınlık kazanmıştır. Kasîde nazım şekli ile yazılan türlerin farklılığı düşünüldüğünde, "medhiye" yerine "maksûd" demenin daha doğru olacağı aşikârdır. Bazı

kaynaklarda da bu bölüm için, "maksad" veya "maksûd" dendiği dikkate alınırsa bu isimlendirme isabetli olacaktır (*Çakıcı, 1996, 27*). Medhiye kasidelerinde bu bölüm, genellikle nesîbden sonra bir girizgâhla başlar ve burada memduhun işgal ettiği makama göre, o makamın gerektirdiği, daha çok adaleti, lutfu, cömertliği, kahramanlığı, savaşıçılığı, gazabı vs. özellikleri abartılı bir şekilde dile getirilir. Bu özelliklerin bir kısmı memduhda olmamasına rağmen, belki de memduhun bu yöne dikkati çekilerek daha duyarlı olması istenir. Memduh sultan ise; adaleti, lutfu, cömertliği, savaşıçılığı, hışmı ve gazabı, re'yi ve aklı, hüneri, tedbiri, fermanı, irfanı, bahşisi vs. özellikleri şeklinde kullanım yoğunluğuna göre sıralanır. Sultanın bu özellikleri vurgulanırken değişik vesilelerle birtakım kişiler anılır. Bunların çoğu İran mitolojisinden, bir kısmı da gerçek hayatta farklı yönleriyle öne çıkan isimlerdir. Bu isimler karşılaştırma, benzeme ve ondan üstün görme münasebetiyle anılmıştır. Bunların başında gelen, içkiyi bulmuş olması, meclisi, tacı, hükümdarlığı ve mertebesi açısından adı zikredilen Cem (Cemşid)'dir. Diğer bazı önemli şahıslar, savaşıçılığı ve kahramanlığıyla anılan Rüstem, cihangirliği ile İskender, insanların dışındaki varlıklara da hükmü dolayısıyla Süleyman isimleridir. Daha sonra değişik yönleriyle Kahraman, Dârâ, Behrâm, Hz. Ali, Hüsrev, Hz. ömer, Feridun, Neriman, Sâm, Hz. Yûsuf, Efrâsyâb, Hz. İsâ (Mesih), Hâtem, Eflâtun, Nûşirvân, Hz. Osman, Zâl, Hâkân, Hz. Ebu Bekir vs. gibi isimler sıralanır.

Memduh vezir-paşa-kazıasker olunca, üstlendiği icrâî, teşri ve kazâî salahiyetleri kayıtsız şartsız elinde bulundurması ve hükümdarın vekili sıfatıyla devletin bütün işlerini sevk ve idare etmesinin gereği olarak, lütuf sahibi, adaletli, cömert, kahraman, savaşıçısı, kerem sahibi ve uzak görüşlü olması gerekir. Bu özelliklerin yanında yine sırasıyla vezirin hulku, kahrı, aklı, hükmü, tedbiri, ilmi, kalemi, ikbali, fazlı, nüktesi, bahşisi vs. özellikleri dile getirilir. Benzetildiği, karşılaştırıldığı kimseler ise sırasıyla Rüstem, Âsaf, Cem, İskender, Süleyman, Kahraman, Behrâm, Dârâ, Nerîmân, Hz. İsâ (Mesih), Yûsuf, Hızır, Sâm, Mûsâ-Kelîm, Husrev, Feridun, Hz. Ömer, Efrâsyâb, Ebu Bekir, Ethem gibi isimlerdir.

Medhedilen şeyhülislam olunca, bu makamın gereği olarak sırasıyla şeyhülislamın lutfu, fazlı, adli, keremi, fetvası ve fetva yazdığı kalemi, ihsanı, ilmi, şiiri, kahrı, re'yi, hulku, himmeti, feyzi, bilgisi, hükmü, hikmeti, zekâsı, ictihadı, hayali, hüneri, diviti, irfanı, allameliği vs. özellikleri baş-

ta gelir. Karşılaştırıldığı şahsiyetlerin başında içtihadıyla öne çıkan ve bir mezhebin imamı olan Ebu Hanife ismi anılır. Bundan sonra sırasıyla Hz. İsa, Mesih, isabetli görüşüyle Eflâun, Hâtem, Ebu Ali (İbn-i Sina), Aristo, Hızır, Cem, Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Ömer, Yûsuf, Süleyman, Taftazânî, Râzî, Kelîm (Musa), Behrâm, İskender, Harîrî, Lokman, Hasan, Buhârî, Cürçânî, Ferîdûn, Kâşânî, İmam Nevevî, Zemahşerî, Suyûtî vs. isimleri zikredilir.

Memduh, hocalar ve şairler ise, en çok dile getirilen özellikleri ilim, ihsan, adalet, himmet, peygamberlerin varisleri oluşları vs. özellikleridir. Reisü'l-küttâb ve defterdarların ise daha ziyade kalemi, ihsanı, lutfu, ik-bali, cömertliği, inşâsı, söz ustalığı, şiiri, adaleti vs. fazla vurgulanan nitelikleridir.

Medhiye bölümünde memduhlarda bulunması gereken özellikler sıralanırken, adalet, lütuf, kerem, kahramanlık, cömertlik, re'y, ihsan, fazl gibi konulara müştereken yer verildiği görülmektedir. Bunlar aynı zamanda iyi bir yöneticide bulunması gereken özellikler olarak da düşünülebilir. Övülen yöneticiler bu özelliklere sahip olmasalar bile, işgal ettikleri makamların hangi özelliklere sahip insanlardan olması gerektiğinin ifade edildiği bir gerçektir (*Aydemir, 1996, 143-154*).

Medhiye bölümünün beyit sayıları farklıdır. Ancak en fazla 11-25 beyit arasında değişen beyit sayılarına sahiptir. 30 beyti aşan örnekler günümüze yaklaştıkça azalmaktadır.

Medhiye bölümünün çoğu nesîbden sonra, bir kısmı doğrudan, bir kısmı fahriyeden sonra ve pek az bir kısmı da tegazzülden sonra başlamaktadır. Tevhid, münacat gibi türler veya doğrudan fahriye ya da belli felsefî bir düşüncenin anlatıldığı kaside nazım şekliyle yazılmış örneklerde, medhiye yerine maksüd olacağı aşîkârdır.

Medhiyesi bulunan kimi kasîde örneklerinde, iki kez medhiyeye dönülmüştür; önce medhiye sonra tegazzül ve fahriye sonra tekrar medhiye gibi. Sabif in "îdiyye" kasidesi (*Karacan, 1991, 249-252*) buna örnek teşkil eder. Nesîbden sonra 7.beyitten itibaren

"Hem Süleymândur hem İskender ol 'ârif kim o dem
Bir periyle 'âlern-i âb itmeği mu'tâd ider"

diyerek, medhiyeye başlar. 13. beyitte

"Bezm-i hass-ı ma'nide bu şevk ile rakkâs olup
Hâme-i dilkeş-nevâ bir şi'r-i ter inşâd ider"

diyerek, tegazzüle geçen şair, 19. beyitten itibaren kendini övmeye başlar. 22. beyitte:

"Bu temeddüh çok mıdır şâgird-i zihn-i pâkûme
Hıdmet-i üstâd-ı rûhu'l-kuds isti'dâd ider"

diyerek, övünmesini bitiren şair, 23. beyitten itibaren tekrar medhiyeye döner ve 35. beyte kadar devam eder.

"Ol edîb-i dâniş'âmûz-ı debistân-ı hüner
Hâce-i sad fenn-i 'akla nûkteler irâd ider"

İkinci bir örnek de, Hâletî divanındadır. Sultan Ahmed'e sunduğu ilk kasidesinde 23. beyitte medhiyeyi bitirip, 24. beyitte fahriyeye geçen şair, 28. beyitte tekrar medhiyeye döner ve burada ağırlıklı olarak padişahın camisini över (*Hâletî, lb-3a*).

3. Tegazzül

Kaside içerisinde şair şiirine bir çeşni katmak ya da sanat gücünü sergilemek için, genellikle bir girizgahla haber vermek kaydıyla, çoğu zaman medhiyeden sonra, bir kısmı nesîbden, bir kısmı fahriyeden sonra, bir kısmı medhiye içinde, çok azı da fahriye veya nesîb içinde yer alan ve kasideyle aynı ölçü ve uyakta söylenen gazele tegazzül denir (*Aydemir, 1994, XXX*). Tegazzülün beyit sayısı daha çok 5-9 arasında değişir ve gazelde olduğu gibi tek sayılarda yoğunlaşır; 5-7-9 vb. Bu rakamların altında ve üstünde beyit sayısına sahip örnekler de yok değildir. Kasidelerde yer alan tegazzüllerin bir kısmında mahlas söylenmiş, çoğu zaman bu, kasidenin aynı zamanda taç beytini oluşturmuş, bir kısmında da mahlas söylenmemiştir. Bu oran yaklaşık yarı yarıyadır.

Tegazzülün kasideler içinde yer alma oranı yüzyıllara göre farklılık arz etmekle beraber yaklaşık % 10-15 arasında değişir. Bundan çıkan sonuca göre tegazzül, kasidenin olmazsa olmaz bölümleri içinde değildir.

4. Fahriye

Kelime anlamıyla "övünme, büyülenme, böbürlenme, şöhret, fazilet, erdem" gibi anlamlara gelen fahriye, edebiyat terimi olarak şairin kendini övdüğü, felekden yakındığı, arz-ı hal ettiği, yardım dilediği, kimi zaman da yardım dilerken memduhunu övdüğü bölümün adıdır. Genellikle bir önceki bölümden bir girizgahla fahriyeye geçilir.

Şair kendisini överken daha ziyade şiirdeki kudreti, tab'ı, nazmı, inşası, kalemi, şiirde kendisine nazir olamayacağı gibi hususiyetleri dile getirir ve kimisinde de belli şahsiyetleri hedef alarak yerer. Bu vesileyle şair bu bölümde de bir takım isimler zikreder. Bu isimler şairin genellikle kendini kıyaslamak; çoğu zaman onlardan üstün görmek, bazen onlarla eşit saymak, bazen de onları yermek vesilesiyle zikrettiği isimlerdir. Bu isimlerin başında şairin kelimeleri mucizevî bir şekilde dizmesi ile ilgili olarak Hz. İsa-Masih, ölüleri diriltmesi özelliğiyle zikredilir. Bundan sonraki isimler ise, kasidenin yazıldığı dönemde revaç bulan, başta İran şairleri olmak üzere, şairlerin isimleridir. Mesela XVII. yy.da İsa'dan sonra örfî'nin adı anılmıştır. Genel olarak bakılınca bu isimlerin, Hâkânî, Enverî, Mûsâ-Kelîm, Selmân, Rüstem, Cem, Yûsuf, Kemâl, Hassan, Felâtun, Tâ-lib-i Âmûlî, Feyzî-i Hindî, Ma'nî, Nizamî gibi şahsiyetler olduğu görülür. Fahriyesi bulunan kasidelerin çoğu medhiyeden sonra, bir kısmı tegaz-zülden sonra, bir kısmı doğrudan, bir kısmı da nesîbden sonra yer alır. Çok az da olsa duadan sonra ve medhiye içinde yer alan örnekleri de vardır.

Kasidelerin fahriye bölümlerinin yüzyıllara göre oranları genel olarak değişmezken, beyit sayılarında farklılıklar vardır. XIII.-XV. yy.da (*Keskin, 1994, 58-68*) beyit sayılarının yoğunluğu 1-3, XVI. yy.da (*Çakıcı, 1996, 35*) 1-5 arasında iken, XVII. yy.da (*Aydemir, 1994, 34*) bu yoğunluk 3-11 beyit arasındadır. Genel yoğunluk daha çok 1-15 beyit arasında değişir. Bu rakamın üzerinde de örnekleri vardır. Türler bazında bakıldığında, fahriye bölümünün medhiye türünde yazılan kasidelerde daha fazla yer almış olduğu görülür.

5. Du'â:

Du'â, kasidenin son bölümüdür. Genellikle şair bu bölüme geçtiğini bir girizgahla haber verir. Kasidenin bütünlüğüne de dikkat edilerek; mem-duhun ömrünün uzun olması, sadaretinin devamı, talihinin iyi gitmesi gibi dileklere yer verilen bölümdür. özellikle tevhid ve na'tda zaman zaman şair kendisine de du'a eder. Kasidelerin % 90'a yakınında du'a bir bölüm olarak yer alır. Beyit sayısı olarak da yoğunluk 1-4 beyit arasındadır. Bunu aşan örnekler de vardır. Ancak yüzyıllara göre de bu rakamlar değişebilmektedir. Mesela XIII.-XV yy.da (*Keskin, 1994, 68-72*) beyit sayısı yoğunluğu 1 ve 2 beyitte eşit oranda yoğunlaşırken, XVI. yy.da (*Çakıcı,*

2996,38) 1 beyitte, XVII. yy.da (*Aydemir 1994, XXXVIII*) ise bu yoğunluk 2 beyit üzerindedir.

Şair duâ ederken, kasidenin bütünlüğüne, nesibinde işlediği konuya ve medhiyesinde dile getirdiği vasıflarına uygun kelimeler seçmeye dikkat eder. özellikle nesibi olan kasidelerde duanın nesib ile irtibatlandırılma-sma özen gösterilmiştir. Nesibi olmayıp, doğrudan medhiye ile başlanılan kasidelerde ve hatta doğrudan fahriye ile şiire başlanan kasidelerde de bu bütünlük gözardı edilmemiştir (*Aydemir, 1996,158*). *Taç Beyti*

Taç beyti genellikle kasidenin sonlarında, du'a bölümünde veya du'aya geçiş beytinde bulunur. Eğer kasidede tegazzül bulunursa, çoğu zaman tegazzülün mahlas beyti aynı zamanda kasidenin taç beytidir de. Bazan taç beyti fahriye içinde, medhiye içinde, fahriyeye girizgah beytinde veya kasidenin herhangi bir yerinde bulunabilir. Taç beyti kasidelerde % 85 oranında yer almıştır. Çoğunluğu 1 beyitten oluşurken çift taç beyti bulunan kaside örneklerine de rastlanır. XVII. Yüzyılda, Taç beyiti bulunan 653 kasideden 18'i (% 2.75), iki taç beyitine sahiptir. Bunlardan 8'i tegazzülün mahlas beytinde, 10'u da, tegazzülün dışında çift taç beyiti kullanılan kaside örnekleridir. Çift taç beyiti bulunan kasidelerin 9'u girizgah, 2'si dua beytidir. Taç beyiti bulunan kasidelerin birinde de, 3 taç beyiti vardır (*Bilkan, 1997, C.1,95*). Bu üç beyitten biri tegazzülün mahlas beyiti, diğer ikisi kasidenin diğer bölümlerinde geçen beyitlerdir.

Sonuç

Kaside, ilk beyti kendi arasında kafiyeli, diğer beyitlerin ilk mısraları serbest, ikinci mısraları ise matla beytiyle aynı kafiyede olan ve belli bir maksada yönelik olarak yazılan nazım şeklinin adıdır. Bu nazım şekliyle tev-hid, münacaat, naat, medhiye, fahriye, hicviye, mersiye vs. türlerinde şiirler yazılır. Kasidede baştan sona aruzun aynı kalıbı kullanılır. Bir şiirin kaside olabilmesi için biri maksud bölümü olmak üzere en az iki bölümünün bulunması gerekir. Kasidenin beyit sayısında bir sınırlama yoktur. Ortalama bir kaside 30-45 beyit arasında yazılmıştır. Kaside beş ana bölümden oluşur: Nesib/teşbib, maksud, tegazzül, fahriye ve dua. Kasidenin isimlendirilmesi ya nesibinde işlenen konuya, veya redifine ya da kafiyesine göre yapılır. Bir kasidede her bölümün olması şart değildir. Girizgah bir bölümün adı değil, bölümler arası geçişi sağlayan bir ya da birkaç

beyittir. Çoğunlukla her bölümü haber veren bir girizgâh vardır. Buraya kadar kaside hakkında verdiğimiz bilgileri somutlaştırmak için, Riyâzî'nin bir kasidesini örnek olarak alıyoruz. Kasidenin nesîbi "sümbül"dür. Nesîbinde konu olarak işlenen sümbül aynı zamanda kasidenin redifidir de. Bize göre bu kasidenin bölümleri şu şekildedir: 1-17. beyitler Nesîb; 18. beyit Girizgah; 19-31. beyitler Medhiye; 32. beyit Tegazzül için Girizgah; 33-39. beyitler Tegazzül; 40-44. beyitler Fahriye; 45. beyit Dua bölümüdür.

Der Medh-i Nakîbü'l-Eşrâf Allâme Efendi

1- Olalı mülk-i çemende şeh-i kişver sümbül
Geydi bir küngürelî tâc-ı mücevher sümbül

2- Sahn-ı gülzâra döşendi yine bir sebz bisât
Ser-be-ser olmuş anun nakşî musavver sümbül

3- Önüne düşdi getürdi güli mülk-i çemene
Oldı destinde esâsı ile reh-ber sümbül

4- Nev-bahâr irdi yine nâfe-güşâ oldı sabâ
Bezrn-i gülzârî n'ola itse mu'anber sümbül

5- Oldı Hindû-beçe-i micmere-gerdân-ı çemen
Tutsa destinde nola pâre-i anber sümbül

6- Ocağı şâdrevândur ki çıkup evce yine
Her taraftan dökilen âbı olur ter sümbül

7- Gösterür bir çemeni serve eğüp şeb-külehin
Şeh-levendâne ider cilve-i hoş-ter sümbül

8- Bir güzel dilber-i ra'nâdur ocakdan kopma
Sanki devşürmesidür şâh-ı gülün her sümbül

9- Zülf-i müşğîne zümürüdden idinmiş şâne
Arz ider halka yine şîve-i duhter sümbül

- 10- Bîsütûn üzre çıkup destine almış tîşe
İtdi Ferhâd'a bugün kendüyi hem-ser sünbül
- 11- Ahenîn miğfer ile gök demüre gark olmuş
Nîzesi elde olup merd-i dilâver sünbül
- 12- Sanmanuz cünbiş ider bâd ile rakkâs-sıfat
Bezm-i gülşende iki tığ ile oynar sünbül
- 13- Bir yeşil çûpe nice kâse-i çînî dizmiş
Kâse-bâz oldu çemen mülkine benzer sünbül
- 14- Ocağı sanma girüp dâireye yakdı bahûr
Kendüye itse n'ola halkı musahhar sünbül
- 15- Toldurup çînî tabağın arak-ı jale ile
Seheri def-i humar eylemek ister sünbül
- 16- Mest olup ayağı üzre turamazsa ne acep
Çekdi 0,rindâne meğer bir iki sâgar sünbül
- 17- Gûyiyâ kim eline mühre-i mînâ almış
Virmeğe safha-i sebz-i çemene fer sünbül
- 18- Kilk-i sebz ile ider çînî devâtm izhâr
Yazmağa mahmidet-i hazret-i dâver sünbül
- 19- Gül-i âl-i çemenistân-ı siyâdet kim
Bâğ-ı fazlında felek oldu bir ahdar sünbül
- 20- Mazhar-ı feyz-i sehâb-ı keremün olsa eğer
Lülesinden akıda çeşme-i kevser sünbül
- 21- Dem-i tahrîrde alsan elüne hâme-i sebz
Ola beş dânelü bir ak güzel ter sünbül

- 22- Sürme-dân almış ele mîl ile maksûdı bu kim
İçine hâk-i deründen koya ağber sünbül
- 23- Dâhil-i gülşen-i bezm-i keremün oldu meğer
Ki tokınmış serine şem'-i münevver sünbül
- 24- Matbahundan şu duhân kim çıkar eflâke takar
Ferkadân farkına bir turfe mu'anber sünbül
- 25- Mazhar-ı çeşm-i cihân-sûzun olursa görine
Çeşm-i a'dâya yedi başlu bir ejder sünbül
- 26- Süzen ü riştesin almış eline gûyâ kim
Midhatün yazmağ için sem'ine mıstar sünbül
- 27- Gâh olur kim geyinür telfü kebûdî hârâ
Meclis-i devletüne olmağa çâker sünbül
- 28- İki yaprağıyla gûyâ ki kalender olmuş
Kâsesiyle der-i lutfundan ider cer sünbül
- 29- Gerçi bir kâse kebûd idi velî lutfunla
Küpe geçdi ayağı oldu tûvân-ger sünbül
- 30- Tutduğun-çün ser-i dest-i güher-efşânufida
Lüce-i cûd u sehâya ola anber sünbül
- 31- Necm-i jâleyle döner kevkeb-i gîsû-dâra
Pertev-i lutfun ile olsa münevver sünbül
- 32- Dikilüp bir ayağı üzre kalender-vârî
Eyledi bu gazel-i dil-keşi ezber sünbül
- 33- Hâl-i müşğini ile zülfi muanber sünbül
Tâb-ı ruhsârı ile kâküli ahmer sünbül

- 34- Saçı sünbüllerine ta'ne ider gülzârun
Olma yâ zülf-i semen-sâria ber-â-ber sünbül
- 35- Zülfünün üstüne dök kâkül-i müşğîn-tân
Gülşen-i hüsnüne tâ kim ola katmer sünbül
- 36- Dâg-ı sevdan ile yanup tutuşur her lâle
Zülfünün, bağlamalu gök delisi her sünbül
- 37- Çıkarup kâkül-i müşğînün ile gûşenden
Azm-i bâğ eyle nic'olur ana göster sünbül
- 38- Ser-i şemşîr-i mahabbetle idüp şâh-be-şâh
Ser-be-ser sinesine çekdi elifler sünbül
- 39- Cennet-i kuyuna uçmağa olup meylî müdâm
Gök kebûter gibi gülşende açar per sünbül
- 40- Ey Riyâzî ne gülistana safâdur sühanüm
Kim anun dâiresi ola ser-â-ser sünbül
- 41- Şâhid-i nazma geyürdüm yine bir hûb libâs
Kim anun nakş u nigân ola yek-ser sünbül
- 42- Medhün ile n'ola göklerde yir itse sühanüm
Konılır niteki mînâlara ekser sünbül
- 43- Hâkden kaldurup el üzre tutarsan yiridür
Elde hoş yaraşur ey merd-i hünerver sünbül
- 44- Tâ ki feyziyle sehâb u şafak u hurşîdün
Geh kebûd ola gehî sürh ü geh ahdar sünbül
- 45- Tutlup dâ'im el üstinde ser-efrâz olasın
Tâ ki gâh elde tura gâh ola ber-ser sünbül

(Açıköz, 1986, C.1, 233-36)

Kaynaklar

- ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim -DEMİRBAĞ, Ömer (1993), *Süleyman Şâdî Divanı*, Ankara.
- AÇIKGÖZ, Namık (1986), *Riyazi Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği, (Dîvân, Sâkinâme ve Düstûrül-Amel'in Tenkidli Metni)*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 3 cilt.
- AKARSU, Kamil (1993), *Rumelili Zaîfî Divanı'ndan Seçmeler*, M.E.B. Yay. İstanbul.
- AKKUŞ, Metin (1993), *Nefî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- AKYÜZ, Kenan -vd. (1992), *Fuzûlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÂLÎ, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 5338
- ARİF, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi, 2660
- ARSLAN, Mehmet - AKSOYAK, İ. Hakkı (1994), *Haşmet Külliyyâtı*, Sivas.
- ARSLAN, Mehmet (1999), *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 854s.
- ASLAN, Mustafa (1990), *Şehrî Dîvânı*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- ATÂYÎ, *Dîvân*, Yz. A.673/1, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Manzum Eserler, nr. 302.
- AYAN, Hüseyin (1981), *Cevrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- AYDEMİR, Abdullah (Ty.), *Ebussuud Efendi ve Tefsirdeki Metodu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- AYDEMİR, Yaşar (1994), XVII.yy. *Türk Edebiyatında Kasîde*, Gazi Üni. Sos. Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- AYDEMİR, Yaşar (1995), "Girizgâha Dair", *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı 389, Eylül 1995 s.546-551, Ankara.
- AYDEMİR, Yaşar (1996), "Kasidede Muhteva Unsurları", *G.Ü. Fen-Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, c.1, Say., 1, Ankara.
- AYDEMİR, Yaşar (2000), *Behîstî Divanı*, MEB. Yay., Ankara.
- AZİM, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 447/4.
- AZMİZÂDE Hâletî, *Divan*, Süleymaniye Kütüphanesi, Kasîdecizâde 420
- BAYRAKTUTAN, Lütfi (1985), *Şeyhülislam Yahya (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divan'ının Tenkidli Metni)*, Atatürk Üni., S.B.E., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

- BİLKAN, Ali Fuat (1997), *Nâbî Dîvânı*, MEB. Yay., İstanbul, II. cilt
BÜYÜK TÜRK Klasikleri, İstanbul 1987, C.6-7
- CEMÎ, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 210/1
- CENNET Mehmet Fenâî, *Dîvân*, Milli Kütüphane, Yz. A.2632
- COŞKUN, Ali Osman (1990), *Simkeş-zâde Feyzî Dîvânı, İnceleme-Metin-İndeks*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÇAĞLI, Adnan (1990), *Vişne-zâde İzzeti (öl.1092/1681) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- ÇAKICI, Bilal (1996), *Eski Türk Edebiyatında Kaside Nazım Şekli (XVI. yüzyıl)*, Gazi Üni. Sos. Bil. Ens., Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1982), *Helâkî Dîvânı Tenkitli Metin*, İst. Üni. Ed. Fak. Yay. İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1986) "Kasîde", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı, II. (Divan Şiiri)* S.415,416,417, Ankara
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet (1977), *Yahyâ Bey Divanı, Tenkitli Metin*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet - TANYERİ, M. Ali (1981), *Hayreti Divanı Tenkitli Metin*, İst. Üni. Ed. Fak. Yay. İstanbul.
- ÇETİN, M. Nihat (1973) *Eski Arap Şiiri*, İstanbul
- DEMİRBAĞ, Ömer (1999), *Koca Ragıp Paşa Divanı*, Y.Y. Üni. S.B.E., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Van.
- DOĞAN, Ahmet (1995), *Müştak Baba, Hayatı ve Edebî Şahsiyeti*, Akçağ Yay., Ank.
- DUKAKİNZÂDE Ahmed, *Dîvân*, Milli Kütüphane, Yz. FB.345
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1933), *Sabûhî, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul.
- FAİZ, *Dîvân*, Milli Kütüphane, MFA (A) 460
- FÂİZÎ, *Dîvân*, Milli Kütüphane, Yz. A.795
- FENNÎ, *Dîvân* (Haz. Ali Şâkir Ergin), Ankara 1996
- FEYZÎ, *Dîvân*, Milli Kütüphane, Yz. F.B.274/3
- FÜTÛHÎ, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, MFA.953
- GÖÇGÜN, Önder (1987), *Ziya Paşa*, Kültür Bak. Yay. Ankara.
- GÜLHAN, Abdülkerim (1989), *Nâzikî Dîvânı İnceleme-Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

- HORATA, Osman (1987), *Nedîm-i Kadîm Divânçesi*, K.B.Y, Ankara.
- İPEKTEN, Haluk (1974), *Divân-ı İsmetî*, A.Üni. Yayınları, Ankara.
- İPEKTEN, Haluk (1989), *Enderunlu Vâsîf*, Kültür Bak. Yay. Ankara.
- İPEKTEN, Haluk (1990), *Nâilî Divâm*, Akçağ Yayınları, Ankara
- İPEKTEN, Haluk (1997), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 346s.
- İPEKTEN, Haluk -İSEN, Mustafa (1992) "XVI. Yüzyıl Divan Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı*, II. Baskı, Ankara
- İSEN, Mustafa (1990), *Usûlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KABÛLÎ, *Divân*, Milli Kütüphane, Yz. A. 2450
- KAHRAMAN, Bahattin (1989), *Arşî Divan'ın Tenkidli Metni*, S.Üni., S.B.E., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- KALKIŞIM, Muhsin (1994), *Şeyh Gâlib Divanı*, Akçağ Yay. Ankara.
- KAPLAN, Mahmut (1981), *Neşâtî Divanı, Hayatı, Sanatı, Edebi Kişiliği*, Y.Lisans Tezi, D.T.C.E, Ankara.
- KARACAN, Turgut (1991), *Bosnalı Alaeddin Sabit Divan*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas.
- KARAHAN, Abdulkadir (1966), *Figânı ve Divançesi*, İstanbul.
- KASIR, Hasan Ali (1990), *Sabri Mehmet Şerif Divânı, (İnceleme-Karşılaştırma Metni)*, Yüksek Lisans Tezi, A.Ü..
- KÂŞİF, *Divân*, Milli Kütüphane, MFA (A)1050
- KÂŞİF, *Divân*, Milli Kütüphane, Yz. FB.251/3
- KAYAALP, İsa (1991), *LAhmet (Bahtî) Divânı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- KAYGULU, Remzi (1932), *Divân-ı Kelîm, Tenkidli Metin*, İ.Ü.E.F., Lisans tezi, İstanbul.
- KAYHAN, Hasibe (1991), *Rüşdî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânının Tenkidli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, S.Ü., Konya.
- KESKİN, Ayşe Gülay (1994), *Klasik Türk Edebiyatında Kasîde Nazım Şekli (XIII-XIV-XV. Asırlar)*, Gazi Üni. Sos. Bil. Ens., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara VIII+241s..
- KOYUNCU, Fehmi (1982), *Kudâusi Divanı*, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat (1980), *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul
- KRENKOVV, E (1988) "Kasîde", *İslam Ansiklopedisi*, MEB. Yay., İstanbul, C.VI, s.388

- KURTOĞLU, Orhan (1995), *Zatî Dîvam'ının Gazeller Dışında Kalan Şiirleri Üzerine Bir Araştırma*, Gazi Üni. S.B.E., Y.Lisans tezi, Ankara.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994), *Bâkî Divanı Tenkitli Basım*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- KÜLEKÇİ, Numan (1985), *Ganizâde Nâdirî (ö11036/1626), Hayatı, Edebî Kişiliği, Dîvânı ve Şehnâmesinin Tenkidli Metni*, A.Ü., Doktora Tezi, Erzurum.
- LA'LÎ Mehmet Fenâî, *Dîvân*, Milli Kütüphane, Yz. A.4122/2
- LEYLÂ *Hanım Divanı*, Bulak 1260
- MACÎT, Muhsin (1997), *Nedîm Divanı*, Akçağ Yay., Ankara.
- MAHVÎ, *Dîvân*, Milli Kütüphane, Yz. FB.321/8.
- MANTIKÎ, *Dîvân*, Milli Kütüphane, EHT.A. 2686, Necerzâde Mehmet Salih Efendi Matbaası, İstanbul 1284/1868
- MERMER, Ahmet (1991), *Mezâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni*, AKM.Yay., Ankara.
- NAKŞÎ, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 2709/1
- NÂMÎ, *Dîvân*, Milli Kütüphane, Yz. A.538.
- NÂZİM, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Ağa, 490
- NAZMÎ, *Dîvân*, Milli Kütüphane, Yz. A.3351
- OKATAN, Halil İbrahim (1994), *Kafzâde Fâizî Dîvânı, Tenkidli Metin*, Ege Üniversitesi, Doktora Tezi, İzmir.
- OKUYUCU, Cihan (1994), *Cinânî, Hayatı, Eserleri*, Divanının Tenkitli Metni, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖZDEMİR, Hikmet (1996), *Adile Sultan Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZDİNGİÇ, Vicdan (1988), *Tıflî Ahmet Çelebi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, S.Ü.S.B.E., Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Konya.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (1987), *Leskofçalı Gâlib*, Kültür Bak. Yay. Ankara.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (1989), *Yenişehirli Avnî*, Kültür Bakanlığı Yay. Ank.
- ÖZÖN, M. Nihat (1941), *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul.
- ÖZYILDIRIM, Ali Emre (1999), *Hamdullah Hamdî ve Dîvânı*, Kültür Bak., Yay., Ankara
- PARLATIR, İsmail (1986), *Recâizâde Mahmud Ekrem*, Kültür Bak. Yay. Ankara.

- RÂMÎ, *Dîvân*, Milli Kütüphane, MFA (D) 606
- RÂSÎH, *Dîvân*, Milli Kütüphane, Yz. FB.252/1
- RESMÎ, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Paşa, 85/1
RUHÎ-i Bağdâdî (1287), Külliyyât-ı Eş'âr.
- SABİR, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Raşid Efendi, 765/1
- SUNGUR, Necâti (1990), *Âhî Divanı, İnceleme-Metin*, Gazi Üni. S:B:E.,
Yayınlanmamış Y.Lisans tezi, Ankara.
- ŞEREF Hanım, *Divan*, İstanbul 1284
- ŞERÎF, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 3442/5.
- ŞEYH Rızâ, *Dîvân*, MFA. (A). 3233.
- ŞİNÂSÎ, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 2648.
- TÂLİB, *Dîvân*, Milli Kütüphane, Yz. FB. 191.
- TANPINAR, A. Hamdi (1985), *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* VI. Baskı,
İstanbul.
- TARLAN, Ali Nihat (1945), *Hayâlî Bey Divanı*, İstanbul
- TECELLÎ, *Dîvân*, Milli Kütüphane, MFA (D)1008.
- TİMURTAŞ, E Kadri (1963), *Şeytâ'nın Hüsrev ü Şîrîn'i*, İstanbul.
- TULUM, Mertol - TANYERÎ, M. Ali (1977), *Nev'i Yahyâ Divanı*, İstanbul
- ÜSKÜDARLI Sırrı, *Dîvân*, Milli Kütüphane, MFA (D) 1081
- ÜSTAD CELÂL Hümâyî (T.y.), *Fünûn-ı Belâgât ve Sınâ'ât-ı Edebî*, Tahran
- ÜZGÖR, Tahir (1991), *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvânı ve Metnin*
Bugünkü Türkçesi, A.K.D.T.Y.K., Ankara.
- VA'DÎ, *Dîvân*, Milli Kütüphane, MFA (A) 397.
- VEYSÎ, *Dîvân*, Milli Kütüphane, MFA (A) 4281.
- YATMAN, Mustafa (1989), *Osmanzâde Tâib Divanından Seçmeler*, Kültür
Bak. Yay. Ankara.
- YILMAZ, Kaşif (1984), *Güftü Atı, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Dîvânı ve*
Teşru'fâtü's-Şu'arası'nın Tenkidli Metni, Doktora Tezi, A.Ü., Erzurum.
- YÜSRÎ, *Dîvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir, 532/1
- ZUHÛRÎ, *Dîvân*, Milli Kütüphane, MFA (D) 854

Kaside in Turkish Literature

Dr. Yaşar AYDEMİR

Gazi University Gazi Education Faculty

Abstract: The word "Kaside" comes from the word "kasada" in Arabic and it means "to mean, to deliberate, to intent". As a literature term it is a form verse whose first couplet rhymes, next lines of poetry has the same rhyming of the first couplet and it is written in accordance with the meter of Arus' same meter from the beginning to the end. By using this form of verse kind of tevhid, münacaat, naat, eulogy, satirical poem, elegy etc. has been written,

Kaside is named in accordance with the subject that is told in the part of nesib, redif or rhyming.

There is no limit in the number of couplet. A kaside consist of nearly 30-45 couplets. It maybe written by almost every meter of Arus.

Kaside has five main parts: these parts don't have to be contained in every kaside. To write a kaside there have to be at least two parts and the name of one them is maksud. Giving isn't a name of a part but, it is a couplet enabling the transformation between the parts.

Key Words: Kaside, tevhid, münacaat, naat, eulogy, satirical poem, elegy, nesib, tegazzül, girizgah

Касыда в Турецкой Литературе

Доц. Д-р Яшар АЙДЕМИР

Университет Гази

Педагогический факультет им. Гази

Резюме: Касыда является арабским словом с корнем «касада», что означает подразумевать, направляться, намереваться. А как литературный термин касыда является названием формы стихосложения, где первый бейт является пояснительным (мусарра), а первые строки последующих бейтов слагаются свободно, вторые строки в рифме с первым бейтом, и с самого начала до конца все это в одной и той же форме аруза. В этой форме стихосложения писались стихи в виде тевхид, мунаджат (стихотворение молитвенного содержания), восхваления, оды, памфлета, мерсие и т.д.

Касыда получает название по предмету в разделе несиб, по рифме или редифу. Ограничения по количеству бейтов нет. В среднем в касыде насчитывается 30-45 бейтов. Они могут быть написаны в любой форме аруза.

В касыде существует пять основных частей: несиб/тешбиб, максуд, тегазуль, фахрие и молитва. Но необязательно, чтобы все эти части были в какой-либо касыде. Для написания касыды, необходимо наличие минимум двух частей и одна из них должна быть максуд. Гиризгах – это не название части, а бейт или бейты, которые осуществляют переход между частями касыды.

Ключевые слова: Касыда, тевхид, мунаджаат, восхваление, ода, мерсие, несиб, тегазуль, гиризгах.